

μονολόγῳ ἐπιφωνημάτων. Ἀποταθείς ἔπειτα καὶ πάλιν ἀπ' εὐθείας πρὸς ἐμέ.—«Συγχωρήσατέ μοι», εἶπε, «νὰ εὐχαριστήσω τὸν τεχνίτην, εἰς ὃν θέλωμεν χρεωστῆναι τὴν διάσωσιν τῶν ἐρειπίων τούτων, τὸ κόσμημα τῆς ἐπαρχίας». Πᾶσα μετὰ ταῦτα ἐκ μέρους μου περαιτέρω ἐπιφύλαξις ἤθελεν εἶναι παιδαριῶδες πείσμα, δι' ὃ ἔσπευσα ν' ἀποκριθῶ ὅτι τὸ ἀτελές μου σχεδιάσμα δὲν εἶναι ἄξιον τοσούτων ἐπαίνων, καίτοι δὲ ἐπεθύμουν ἐξ ὅλης καρδίας τὴν διάσωσιν τῶν πολυτίμων ἐκείνων ἐρειπίων, ἐφοβούμην ἐν τούτοις ὅτι τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τῆς ἐντολῆς μου ἤθελε μείνει ἀνεκπλήρωτον ἐνεκα ἐλλείψεως ἱστορικῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας μάτην ἀνέζητησα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς πρωτεύουσας τοῦ νομοῦ.

—Τοῦτο, ἀπεκρίθη ὁ ἱππεύς, μὲ ὑπερευχαριστεῖ, διότι ἔχω εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀρχείων τῆς Μονῆς. Εἶναι εἰς τὰς διαταγὰς σας, καὶ θέλετε μὲ καθυποχρεώσαι ἐρχόμενος νὰ συμβουλευθῆτε αὐτά, ὅταν εὐκαιρήσετε.

Ἐγερθεὶς ὑψαρίστησα μετὰ τινος στενοχωρίας, ἐκφράζων τὴν λύπην μου ὅτι δὲν ἔμαθα τοῦτο πρότερον, ἥδη δὲ ἐφοβούμην μὴ ἀνακληθῶ εἰς Παρισίους δι' ἐπιστολῆς, ἥτις ἠδύνατο νὰ φθάσῃ αὐθημερόν. Ταῦτα λέγων ἐπροσπάθουν νὰ ἐλαττώσω διὰ τῆς προσηνείας τῶν τρόπων μου τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῆς προσφερομένης ἐκδουλεύσεως, καθότι δὲν ἤθελον νὰ λυπήσω τὸν συμπαθέστατον ἐκείνον γέροντα, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ βλέμμα ἤστραπτεν ἄδολος εἰλικρίνεια καὶ φιλοφροσύνη.

—Βλέπω τί τρέχει, ἀνταπήντησεν οὗτος. Συντέλλεσθε νὰ μοὶ εἴπετε καθαρὰ ὅτι οὐδεμίαν ἔχετε ὄρεξιν νὰ σχετισθῆτε μετὰ τὴν τρελλὴν νεολαίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθην χθὲς νὰ ἐμποδίσω νὰ κάμῃ ἀνοήσιαν, δι' ἣν σὰς ζητῶ συγγνώμην. Εἶμαι, κύριε, ὁ Μαρκήσιος Μαλούε, καὶ σὰς λέγω ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ ὅτι ἀνεδείχθητε χθὲς νικητής. Οἱ θεότρελλοι ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ σὰς ἴδωσι, σεῖς δὲν ἠθέλετε καὶ ἔγινε τὸ θέλημά σας. Τί περισσότερον θέλετε;

Ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ μὴ γελάσω, ἀκροώμενος τὴν εὐμενεστάτην ἐκείνην ἐρμηνείαν τοῦ ἐλκεῖνου μου ἀνδραγαθήματος τῆς προτεραίας, τοῦτο δὲ βλέπων ὁ Μαρκήσιος,

—Γελᾶτε; εἶπε, σημεῖον ὅτι θέλωμεν ταχέως συνεννοηθῆ. Τί σὰς ἐμποδίζει τῷ ὄντι νὰ μείνετε ὀλίγας τινὰς ἡμέρας εἰς τὸν πύργον μου; Ἡ σύζυγός μου μ' ἐπεφόρτισε νὰ σὰς προσκαλέσω. Ἡ κυρία Μαλούε δὲν εἶναι πλέον νέα, πάσχει σχεδὸν πάντοτε, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ἀγγελὸς ἀγαθότητος. Θέλω σὰς ἐτοιμάσει κατὰλυμα ἐν αὐτῇ τῇ βιβλιοθήκῃ μου, ὅπου δύνασθε νὰ ζήσετε, ἂν θέλετε, ὡς ἐρημίτης. Ἡ Μαρκησία εἶναι πνευματωδεστάτη καὶ ἐγὼ αὐτός, καίτοι ἀγαπῶ τὸ κινήγιον καὶ τὴν κίνησιν, τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὴν ὑγείαν μου, δὲν εἶμαι βλάξ. Τὸ ἐσπέρας παίζομεν βίστ. Ὡς τεχνίτης ἀγαπᾶτε βεβαίως τὴν ἀνεσιν καὶ εὐζωίαν, ἥς στερείσθε ἐνταῦθα. Δὲν θέλω ν' ἀκούσω τίποτε, προσέθεσε γελῶν ὁ Μαρκήσιος, «ἂν ἀρνηθῆτε, καταφεύγω εἰς ἀπαγωγὴν».

Μακάριος, Παῦλε, ὁ γνωρίζων νὰ λέγῃ ὅχι. Μόνος ὁ δυνάμενος νὰ εἴπῃ ὅχι καὶ εἰς παιδίον καὶ εἰς

πτωχὸν καὶ εἰς γέροντα καὶ εἰς γυναῖκα ἀκόμη εἶναι πράγματι κύριος τοῦ καιροῦ του, τῆς περιουσίας του καὶ αὐτῆς τῆς τιμῆς του. Ἄν ὁ Ἀδάμ ἔλεγεν ὅχι, ἤθελε σώσει ἀπὸ τῆς πτώσεως τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ταῦτα πάντα κάλλιστα ἐγνώριζα καὶ εἶχα μάλιστα παρόντα εἰς τὸν νοῦν τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἀλλ' οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ μάθω νὰ λέγω ὅχι. Ἐσφίξα λοιπὸν τὴν χεῖρα, τὴν ὁποίαν μοὶ ἔτεινε ὁ ἀγαθὸς Μαρκήσιος μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὸ πεπρωμένον ἀντήλλαξα ἀγογγύστως τὴν γαλήνην καὶ ἐλευθερίαν τοῦ ῥωμαντικοῦ μου καταγωγίου ἀντὶ τῆς ὀχληρᾶς καὶ ἀνουςίου κοσμικῆς τύβης.

Περὶ τὴν πέμπτην τῆς ἐσπέρας δύο ὑπηρεταὶ τοῦ πύργου ἦλθον νὰ λάβωσι τὰ ὀλίγα μου πράγματα, εἰδοποιούντές με ὅτι μὲ περιμένει ἄμαξα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Ἀποχαιρετήσας τὸ κελίον μου, εὐχαριστήσας τοὺς ξενίσαντάς με καὶ ἀσπασθεὶς τὰ ἀκτένιστα αὐτῶν τεκνία, τὰ κλαίοντα διὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπῆλθα βαρυθυμῶν ἐκ τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης κοιλάδος, ὅπου εἶχα εὖρει δευτέραν πατρίδα.

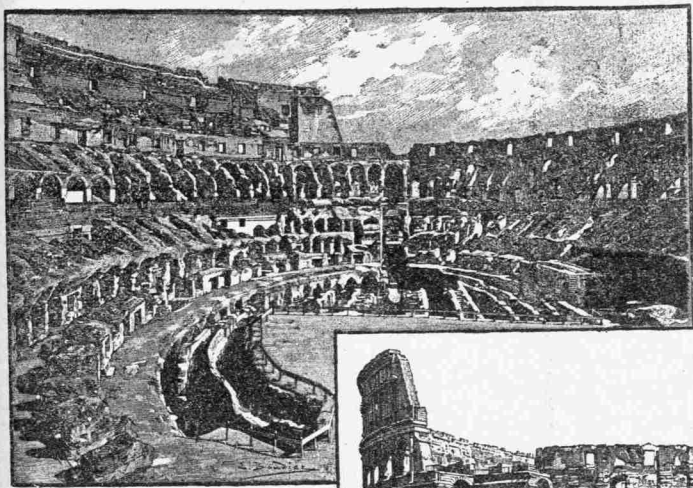
[Ἐπεταὶ συνέχεια]

Ρ Ω Μ Η'

Μία ἐκ τῶν μεγαλητέρων τέρψεων, ἃς δύναται ὁ περιηγητὴς νὰ αἰσθανθῇ, εἶναι τὸ νὰ περιέλθῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν Ῥώμην. Θὰ ἦτο μακρὰ ἡ πορεία ἂν τις εἶχε τὴν ἀξίωσιν τὰ πάντα νὰ ἴδῃ, διότι δὲν ὑπάρχει γωνία τῆς πόλεως, ὅπου νὰ μὴ εὐρίσκηται καὶ μία ἀνάμνησις τῶν Kaisáρων. Ἀλλ' ἡμεῖς θὰ σταματῶμεν μόνον εἰς τὰ σπουδαιότερα καὶ κάλλιον διατετηρημένα οἰκοδομήματα. Ἀς ἀρχίσωμεν, ἂν θέλετε, ἀπὸ τοῦ Παλατίου, ὅπου ἦτο ἡ κατοικία τῶν αὐτοκρατόρων· εἶναι πρέπον νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν οἶκόν των πρὶν ἢ ἀρχίσωμεν νὰ θαυμάζωμεν τὰ ἔργα των. Τὸ Παλάτιον εἶναι ἀποκάλυψις καὶ κατόρθωμα τῶν ἀρχαιολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πρὸ τοῦ 1860, ὅλος ὁ λόφος κατεῖχετο ὑπὸ κήπων ἀνηκόντων εἰς τὸν οἶκον τῶν Φαρνέσων, ἐπορεύοντο δὲ ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι καὶ περιεπάτουν ὑπὸ τὰ μεγάλα δένδρα χωρὶς διόλου νὰ συλλογίζωνται ὅτι ὑπὸ τὴν φυτείαν ἐκείνην ἦσαν κεκρυμμένα τὰ παλάτια τῶν Kaisáρων. Σήμερον τὰ δένδρα ἐκόπησαν, ὁ λόφος ἐξεχωματώθη καὶ τὰ παλάτια ἐπανεῖδον τὸ φῶς. Ἐν τῷ μέσῳ πελωρίων ὑποσκευῶν, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας καὶ σωροῦ ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα καταπλήττουσι τὸν ὀφθαλμὸν καὶ παρεξάγουσι τὸ πνεῦμα, ἀποχωρίζονται τινὰ μέρη τοῦ οἰκοδομήματος καὶ διακρίνονται καθαρὰ. Ἰδοὺ τὰ δημόσια οἰκήματα τοῦ ἡγεμόνος· μία μεγάλη αἵθουσα, τῆς ὁποίας μέρη τινὰ τῶν τοίχων σφίζονται ἀκόμη, ἐπικεκαλυμμένα διὰ μαρμάρου, μετὰ κογχῶν, ἐν αἷς ὑπῆρχον ὅκτω

κολοσσαϊα ἀγάλματα καὶ μιᾶς ἀψίδος εἰς τὸ βάθος, ὅπου βεθαίως ἦτο ὁ ἐλεφάντινος δῖσρος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκεῖ ἐδέχετο τοὺς πρέσβεις τῶν ξένων βασιλείων καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν ἐπαρχιῶν. Ὅπισθεν τῆς αἰθούσης ταύτης, εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς μεγάλης αὐλῆς, μὲ στοὰς περίξ εἶναι τὸ **τρικλίνου**, τὸ ὅποιον διατηρεῖ ἀκόμη μέρος τοῦ δαπέδου του ἐκ πορφυρέτου λίθου, ὀφίτου καὶ παλαιοῦ κιτρίνου. Περὶ τοῦτου τοῦ **τρικλίνου**, ἔλεγεν ὁ Μαρτιάλιος, ὅταν τὸ ἔκτισαν, ὅτι ἦτο τόσον περικαλλὲς ὅσον καὶ τοῦ Ὀλύμπου τὸ δειπνητήριον καὶ ὅτι οἱ θεοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ πίωσιν ἐκεῖ τὸ νέκταρ καὶ νὰ λάβωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Γανυμήδους τὸ ἱερὸν ἔκπωμα. Ὀλίγον ἀπωτέρω, τὸ στάδιον, ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ ἐλάμβανε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ βλέπῃ ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐν ἀνέσει, μετὰ τινων φίλων, τὸν περφημισμένον ἀθλητὴν ἢ τὸν πύκτην. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ αὐτοκρατορικὸν θεωρεῖον, ἐπὶ τοῦ μεγί-

Αὐτοκρατορία, βλέπουσα ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὴν σφετερισθῇ, ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ ἄλλας ἀγοράς, αἵτινες θὰ ἦσαν τῶ ὄντι ἰδικαί τῆς, θὰ ἔφερον δὲ τὸ ὄνομα καὶ θὰ ἐτήρουν τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἡγεμόνων, οἵτινες τὰς ἔκτισαν. Οὕτω δὲ ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς καὶ οἶονε! ὡς συνέχεια αὐτῆς ὠκοδομήθησαν ἀλληλοδιαδόχως ἡ Ἀγορὰ τοῦ Καίσαρος, ἡ Ἀγορὰ τοῦ Αὐγούστου, ἡ τοῦ Νέρβα καὶ ἡ καλλίστη πασῶν, ἡ τοῦ Τραϊανοῦ. Αἱ Ἀγοραὶ αὗται συναπετέλουν ἐν ἄθροισμα θαυμασίων κτισμάτων, ἅτινα κατέπληττον τοὺς ξένους. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκ πάντων ἐκείνων τῶν κτισμάτων ἐλάχιστα μόνον λείψανα σώζονται, ἄς παρέλθωμεν ταχέως ἄλλα ὠκοδομήματα, κάλλιον διατηρηθέντα, μὲς ἀναμένουσιν. Ἀπὸ τῆς Ἀγορᾶς τοῦ Τραϊανοῦ, ἀφ' οὗ θαυμάσωμεν τὴν περίφημον στήλην καὶ ῥίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τὰ ἐρείπια τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν, αἵτινες ἐπλήρουν πάντα τὸν χώρον, ἄς διευθύνωμεν τὰ διαβήματά μας πρὸς τὸ Κόρσον, ὅπερ εἶναι ἡ παλαιὰ Φλαμινία ὁδός, περικάμπτοντες τὸ Καπιτώλιον. Ταύτην τὴν ὁδὸν ἐβάδιζον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ὅταν ἤθελον νὰ πορευθῶσιν εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως. Τώρα, ὁ χώρος ὁ ἐκτεινόμενος μεταξὺ τοῦ Κόρσου καὶ τοῦ Τιβέρεως εἶναι ἐξ ὅλης τῆς πόλεως ὁ μᾶλλον συνοικούμενος. Αἱ ὁδοὶ περιπλέκονται καὶ αἱ οἰκίαι σωρεύονται ἐκεῖ πολὺ πλεόονον ἢ ἀλλαχοῦ.

στοῦ Κίρκου, ἐνθα ἀνεμὶγνύετο καὶ αὐτὸς εἰς τὰς λαϊκὰς τέρψεις, ἐδίδε τὸ σύνθημα τῶν ἀρματοδρομιῶν καὶ ἐχειροκρότει τὸν νικῶντα ἡνίοχον. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸν λεγόμενον οἶκον τῆς **Λιβίας** ἢ οἶκον τοῦ **Γερμανικοῦ**, κατοικίαν ἀπλουστέραν, μετριωτέραν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων τούτων παλατιῶν, ἐνθα ἴσως ἤρχοντο οἱ ἡγεμόνες νὰ ἀναπαυθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐνοχλήσεων τῆς ἐπισήμου παραστάσεως καὶ ἦν ἐκόσμησαν διὰ τῶν ὠραιστάτων γραφῶν ἐξ ὧν ἐν Ῥώμῃ εὐρέθησαν.

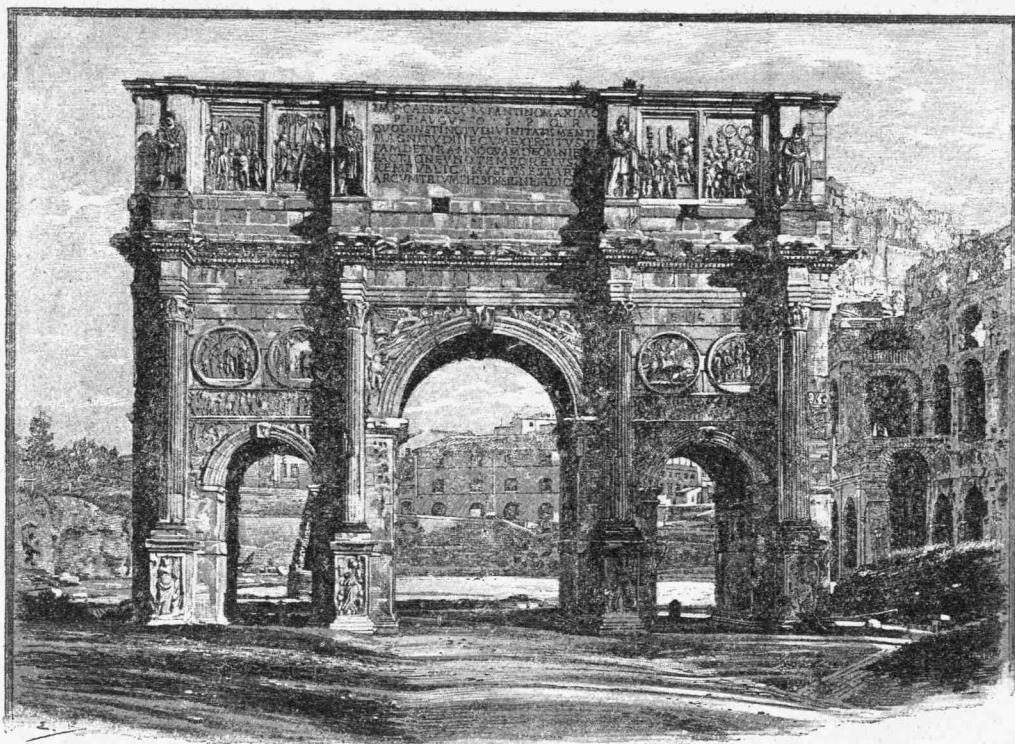
Ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν ἡ ἐπίσκεψίς μας (καὶ πολὺ φοβοῦμαι μήπως διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ), ἄς καταβῶμεν ἀπὸ τοῦ Παλατινοῦ διὰ τῆς ἀρχαίας μεγάλης κλίμακος, ἥτις καταφέρεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ἀγοράν. Ἡ γηραιὰ Ἀγορὰ περιέχει πολλὰ μνημεῖα ἅτινα ἀνεκτίσθησαν ἢ τὸ πρῶτον ὠκοδομήθησαν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, ἰδίᾳ δὲ τὴν Ἰουλίαν βασιλικήν, ἀλλὰ τὸ εἶπα ἤδη ἀνωτέρω, ἡ Ἀγορὰ ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν ἐλευθέραν Πολιτείαν, ἢ δὲ

ΤΟ ΚΟΛΟΣΣΑΙΟΝ

δροὶ εἰς τὸν Τίβεριν διὰ νὰ ἀναψυχθῶσι καὶ νὰ ἀναπαυθῶσιν. Οὕτω διεσκέδαζον οἱ νέοι ἐπὶ τῆς ἐλευθέρᾳ Πολιτείας. Ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον ἄλλας τέρψεις. Ἡδὴ ὁ Ὀράτιος μέμφεται τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του ὅτι δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ ὑπομένωσι τὸν ἥλιον καὶ τὸν κονιορτὸν τοῦ Πεδίου τοῦ Ἀρεως καὶ ὅτι ἀπέφευγον τὸ ἔλαιον, δι' οὗ πρὸ τῆς πάλης ἠλείφετο τὸ σῶμα, ὡς ἂν ἦτο αἷμα ἐχίδνης. Ἀφ' οὗ δὲ πλέον δὲν ἐσυνάξετο, ὡς πρότερον, ὁ τόπος, ἐσκήφθησαν ὅτι ἠδύναντο ἀνεῖν βλάβης νὰ τὸν στενώσωσι καὶ νὰ προσδιορίσωσιν ἐν μέρος αὐτοῦ πρὸς ἄλλας χρείας. Τὸν ἐγέμισε λοιπὸν ἡ Αὐτοκρατορία μὲ τὰ κτίσματα αὐτῆς, τὰ ὅποια δὲν εἶχε ποῦ ἄλλοι νὰ ἰδρῶσι. Ὁ Αὐγούστος ἔκαμε τὴν ἀρχήν καὶ βλέ-

ἢ ἀλλαχοῦ. Ἄλλοτε τὸ μέρος τοῦτο ἦτο μία μεγάλη πεδιάς ἀνοικτὴ καὶ προσωρισμένη εἰς τέρψιν καὶ γύμνασιν τῶν νέων. ἔτρεχον ἐκεῖ, ἐπήδων, ἐπάλαιον, ἵππουν, ἐσφαίριζον, ἐδίσκοβόλουν ἢ ἡκόντιζον, ἐπειτα δὲ ἐρρίπτοντο καθι-

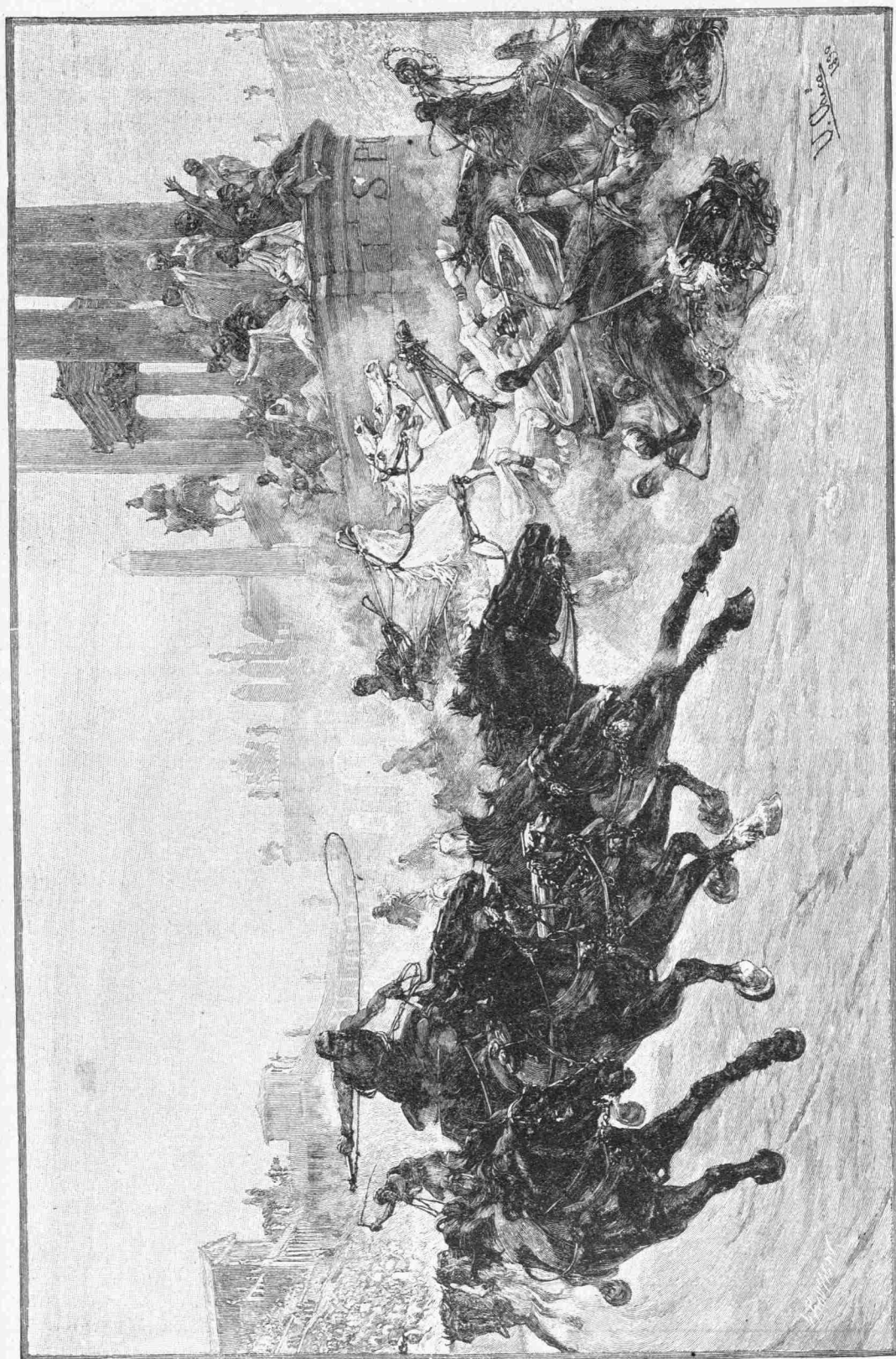

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

πομεν τώρα ἐκεῖ τὰ τρία κάλλιστα μνημεῖα, τὰ ὅποια ἐκ τῶν χρόνων του μᾶς σφύζονται, τὸ Πάνθεον τοῦ Ἀγρίππα, τὴν στοάν τῆς Ὀκταβίας καὶ τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου. Τὸ Πάνθεον σφύζεται πλήρες, εἶναι δὲ τέλειον ὑπόδειγμα τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης κατὰ τὴν λαμπροτάτην αὐτῆς περίοδον. Τὰ δύο ἄλλα οἰκοδομήματα δὲν περιῆλθον μέχρις ἡμῶν εἰς τόσον καλὴν κατάστασιν, ἀλλὰ δύσκολον δὲν θὰ ἦτο, ἀποκαθαίρων τις ἀπὸ τῶν χωμάτων καὶ ἀπομονώων αὐτά, νὰ τοῖς ἀποδώσῃ μέρος τοῦλάχιστον τοῦ παλαιοῦ αὐτῶν κάλλους. Τὸ θέατρον μάλιστα θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναφανῇ σχεδὸν ὁλόκληρον, ἂν κατεδαφίζοντο αἱ οἰκίαι, αἵτινες τὸ περικυκλῶνουσι. Καὶ εἶναι τῷ ὄντι λυπηρὸν ὅτι ἡ σημερινὴ δημοτικὴ τῆς Ῥώμης ἀρχή, ἥτις τόσα χρήματα ἐδαπάνησε διὰ νὰ διανοίξῃ νέας ὁδοὺς, δὲν δύναται νὰ δαπανήσῃ πλέον διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς καλλιτέραν κατάστασιν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι τὴν δόξαν αὐτῆς.

Ἵνα περατώσωμεν τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας τῆς ῥωμαϊκῆς τέχνης ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἃς ἐξακολουθήσωμεν τὸν περίπατόν μας. Ἀφίνοντες τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, ἃς λάβωμεν τὸ διαμέρισμα τὸ λεγόμενον Βήλαβρον καὶ ἃς ἀκολουθήσωμεν τὰς κλιτύας τοῦ Παλατίνου μέχρι τῆς θριαμβευτικῆς πύλης τοῦ Τίτου. Ἐδῶ πλέον εὐρισκόμεθα ἐντὸς τῆς ιδιοκτησίας τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων, ὅστις ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου διεδέχθη τοὺς Καίσαρας. Ἀκριβῶς ἀντικρὺ μας εἶναι ἰδρυμένον τὸ μεγαλοπρεπέστατον ἐκ τῶν μνημείων, ὅσα οἱ Φλάβιοι κατέλιπον, ὁ ὑπερμεγέθης ὄγκος τοῦ Κολοσσαίου. Οὐδὲν ἄλλο μνημεῖον παλαιὸν δίδει μᾶλλον τοῦ Κολοσσαίου τὴν ἔννοιαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου· τὸ ὕψος τοῦ οἰκοδομήματος ὑπερβαίνει τὰ πεντήκοντα

καὶ δύο μέτρα, ἐχῶρει δὲ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ πλέον τῶν ἑκατὸν χιλιάδων θεατῶν. Ἐπὶ αἰῶνας ἕκαμον ὅ,τι ἠδυνήθησαν οἱ ἄνθρωποι διὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσωσι, κτηνωδῶς καὶ ἀναισθήτως ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοῦ τὰς σιδηρὰς ἀράγας, αἵτινες συνέδεον τοὺς λίθους, οἱ Βάρβαροι τὸ ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου καὶ κατέστρεψαν ὁλόκληρα τεμάχια τῶν τειχῶν, οἱ ἀρχιτέκτονες σκαιῶς καὶ ἀστόχως τὸ ἐπεσκεύασαν, ἐχρησίμευσεν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὡς φρούριον καὶ ὑπέστη πολυαριθμούς πολιορκίας καὶ πυρπολήσεις, βραδύτερον συνώκησαν ὁλόκληρον τῆς Ῥώμης διαμέρισμα ἐν ταῖς στοαῖς αὐτοῦ, κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα τὸ μετέβαλον εἰς λατομεῖον καὶ ἐκείθεν προσηπορίζοντο τὰ ὕλικά, δι' ὧν ὠκοδόμουν ἐκκλησίας καὶ παλάτια. Καὶ ὅμως ἴσταται ὄρθιον. Ὅταν δὲ λαμβάνωμεν θέσιν παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ἀθίκτων αὐτοῦ μερῶν καὶ παρατηρῶμεν κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω τὸ τρομερὸν ἐκεῖνο τεῖχος, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνομολογήσωμεν ὅτι εἶχε δίκαιον ὁ Μαρτιάλιος κηρύττων ὅτι εἶχον ὑπερβαθῇ αἱ Πυραμίδες. Εἶναι φανερόν ὅτι ἕνα αἰῶνα μετὰ τὸν Αὐγουστον, ὅτε ὁ Βεσπασιανὸς ἐπεχείρησε νὰ κτίσῃ τὸ ἀμφιθέατρόν του, ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ εὐρίσκετο ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, οὐδὲ εἶχε πολὺ παρακμᾶσθαι ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἔτη βραδύτερον, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Σευήρων, ὅτε ὁ Καρακάλλας ὠκοδόμησε τὰς Θέρμας του, τῶν ὁποίων σφύζονται ὠραῖα λείψανα παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Σεβαστιανοῦ. Διετῆρει δὲ ἀκόμη οὐκ ὀλίγας τῶν καλλίστων αὐτῆς ιδιοτήτων καὶ ὅτε ἐκτίσθησαν καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ αἱ Θέρμαι, αἵτινες κεῖνται παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ἡ μεγάλη βασιλικὴ ἢ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀγορᾶς, ἥτις βασιλικὴ ἂν καὶ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταν-

ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΑΙ

τίνου, εἶναι ὅμως κρίσμα τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μαξεντίου. Ἄλλ' ἤλθεν ἐπὶ τέλους καὶ ἡ παρακμή. Ἄν δὲ καὶ κατ' αὐτὴν ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ τὸ ἐπιβάλλον αὐτῆς μεγαλεῖον ἢ ἀρχιτεκτονική, ἀλλ' ὅμως αἱ λεπτότεραι τῶν τεχνῶν, οἳ εἶναι ἡ γλυπτική, τείνουσιν εἰς ὁλοσχερῆ ἐξαφάνισμόν. Τοῦτο δὲ προφανῶς τὸ βλέπομεν ὅταν παρατηρῶμεν τὴν θριαμβευτικὴν πύλιν τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν κειμένην παρὰ τὸ Κολοσσαῖον. Μακρόθεν δὲν εἶναι ἄσχημος, ἀλλ' ὅταν πλησιάσωμεν, τότε διακρίνομεν ὅτι τὰ κάτω ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα εἰκονίζουσι τὸν βίον τοῦ αὐτοκράτορος, εἶναι ὅλως δι' ὅλου ἄτεχνα καὶ ἀπειρόκαλα. Τὰ ἐπάνω ἐλήφθησαν ἀπλοϊκώτατα ἀπὸ τινος πύλης τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ δὲ γλαφυρότης τῆς ἐργασίας τῶν καθιστᾷ διὰ τῆς ἀντιθέσεως ἐστὶ μᾶλλον καταφανὴ τῶν ἄλλων τὴν ἀτεχνίαν. Ἐδῶ λοιπὸν ἀρχίζει ἡ βαρβαρότης· ἡ ἐκδρομὴ μας διὰ μέσου τῆς αὐτοκρατορικῆς Ῥώμης ἐτελείωσεν.

Καὶ ἰδοὺ ἐφθάσαμεν εἰς μίαν ἐξ ἐκείνων τῶν ἀναστροφῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, περὶ ᾧν ἔλεγον ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πραγματείας ταύτης. Φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἐκλιπούσης τῆς Αὐτοκρατορίας, αἱ τύχαι τῆς Ῥώμης ἐμελλον διὰ παντός πλέον νὰ ἀφρανισθῶσι. Καὶ ὅμως συνέβη ὅλως τὸ ἐναντίον· ἀρχίζει νέος βίος καὶ μετὰ πλείονος ἀκόμη λαμπρότητος. Εἶναι, καθὼς εἶδομεν, ἰδιαιτέρον τοῦ χαρακτηριστοῦς τῆς γνώριμα, νὰ ἀνανεοῦται, νὰ ἀνακαινίζεται, νὰ ἀρχίζῃ νέον βίον, ἀφ' οὗ ὁ προηγούμενος ἤθελεν ἐκλείψῃ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπιζῇ εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν κληρονομεῖ. Ἡ Ῥώμη γίνεταί ἡ κεφαλὴ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ὡς ὑπῆρξεν ἡ κεφαλὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, ἡ δὲ νέα θρησκεία τῇ παρέχει καὶ πάλιν τὴν ἀποδληθεῖσαν ὑπεροχὴν. Ταῦτα ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσιν ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην· ἐχρειάσθη πρὸς τοῦτο καὶ χρόνος πολὺς καὶ συνδρομὴ εὐνοϊκῶν περιστάσεων. Παρατηρῶν ἕν τινι εἰκονοστασίῳ τῆς ἐκκλησίας τῶν *Τεσσάρων Στεφανηφόρων* τὰς τοιχογραφίας, αἵτινες εἰκονίζουσι τὴν δοξολόγησιν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐσκεπτόμην ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχε πολὺ δίκαιον νὰ τὸν τιμῇ ὅπως τὸν ἐτίμησεν. Ὁ Κωνσταντίνος ὑπῆρέτησε τὴν ἐκκλησίαν θαυμασίως καὶ κατὰ δύο τρόπους· πρῶτον μὲν γενόμενος χριστιανός, ἔπειτα δὲ διότι μετέφερε τὴν ἑδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἐν Ῥώμῃ παρουσία τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς ἤθελε παραβιάζῃ τὴν πρόδον τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ μείνασα ἐκείνη μόνη ἐν Ῥώμῃ, ἡδυνήθη ἐλευθέρως νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ προσελκύσῃ τὰ πάντα πρὸς ἑαυτήν. Ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀρχίζει τις νὰ λαμβάνῃ καθαρὰν ἔννοιαν τῆς νέας ταύτης καταστάσεως. Ὁ Ἅγιος Πρόσπερος, Γαλάτης ποιητής, λέγει ἀκριβῶς ὅτι γενομένη καθέδρα τοῦ Πέτρου καὶ τῶν διὰ δόχων αὐτοῦ, ἔγινε καὶ πάλιν ἡ Ῥώμη κεφαλὴ τοῦ κόσμου καὶ ὅτι ἡ θρησκεία ὑπέταξε καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν τοὺς λαούς, οὓς εἶχεν ἀπ' αὐτῆς ἀφαιρέσῃ ὁ πόλεμος.

Facta caput mundi, quidquid non possidet armis Religione tenet.

τὰ μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς Ῥώμης εἶναι δι'

ἡμᾶς ἐστὶ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ἢ τὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς Ῥώμης, διότι εἰμεθα πάντες τέκνα τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἴτε δὲ εὐπειθῇ τέκνα εἰμεθα εἴτε ἀπειθῇ καὶ ἀνυπότακτα, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπαρνηθῶμεν τὴν μητέρα μας· ἡ ἱστορία τῆς εἶναι καὶ ἰδική μας ἱστορία. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἐκδρομὴν μας, ἥτις ἐφαίνετο περατωθεῖσα. Δὲν θὰ εἶναι δὲ ὁ νέος οὗτος περίπατος οὔτε βραχύτερος οὔτε ὀλιγώτερον περίεργος τοῦ προτέρου. ὃν ἐπεχειρήσαμεν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μνημείων τῶν Καϊσάρων.

[Ἔπεται συνέχειαι]

GASTON BOISSIER.

Σ. Κ. Σ.

Ἡ ΖΩΗ ΕΝ ΕΠΑΡΧΙΑΙ

ΟΙ ΚΑΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ

Μόλις παρήλθεν ἡ βασιλεία τῶν, βασιλεία δώδεκα μόνον ἡμερῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἦλθαν μὲ τὰ Χριστοῦγεννα καὶ ἔφυγαν μὲ τὰ Φῶτα, τὰ εὐθυμα καὶ εὐτράπελα αὐτὰ δαιμόνια. Ἦλθαν—οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ Σάτυροι—οἰκογενειακῶς μὲ τὰ μουρέλια τῶν, ἐξ ὧν ἀγαποῦν μὲχρι μανίας τὰ ἄρρενα, καὶ μὲ τὰς γυναῖκας τῶν, ὅσας ἀρπάξαντες κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δὲν τὰς κατέφαγον. Τί περίεργα δαιμόνια τὰ δυσμορφότατα αὐτὰ ὄντα, μὲ τοὺς πόδας ὁμοιάζοντας πολὺ πρὸς τοὺς τῶν ὄνων, καὶ τῶν τράγων, καὶ μὲ μορφήν ἀνθρωπίνην! Ποτὲ σχεδὸν δὲν ἀποδεικνύονται κακοποιά. Δι' αὐτὰ ζωὴ καὶ ὑπαρξίς εἶνε τὸ γυναικεῖον κάλλος, διὰ τὸ ὅποιον χάνονται κυριολεκτικῶς, καὶ τὸ ὅποιον καταδασανίζουσι ποικιλοτρόπως, ὡς νὰ θέλουν νὰ τιμωρήσονται τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημά του. Ἦλθον, διεσκόρπισαν τὸν φόβον εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ τὰ χωρία, παρεμβάλλοντες μυριάς μαγγανείας, μυρία κωλύματα εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας οὐδέποτε τοὺς εἶδε. Διέμενον ὅπως πάντοτε εἰς σκοτεινὰ καὶ ἀνήλια σπήλαια, εὐωχοῦμενοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν διὰ τῶν σαρκῶν ναρκωμένων ὤψεων καὶ σαυρῶν, ποικιλομένων ἐνίοτε καὶ διὰ τῆς ροδαλῆς εὐσαρκίας ἀπογόνου τινὸς τῆς Εὐᾶς. Καὶ ὅταν ἡ νύξ ἐπήρχετο καλύπτουσα διὰ τοῦ μέλανος πέπλου τῆς κοιλάδας καὶ ὄρη, δάση καὶ λαγκάδια, πολιτείας καὶ χωρία, ἀπετίνασσαν τὴν ἡμερησίαν νάρκην τῶν, καί τὴν ὑπνηλότητά τῶν, καὶ διεσκορπίζοντο ἀνὰ τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς λόγους, συνάπτοντες μεθυστικούς χοροὺς ἀδελφικῶς μετὰ διαφόρων ἄλλων πνευμάτων, καὶ προπάντων μετὰ τῶν καλλιζώνων Νεραίδων, διὰ τὰς ὁποίας τρελλαίνονται, οἱ εὐτράπελοι αὐτοὶ δαιμονισκοί. Καὶ δὲν διέλυον τὸν συνεχῆ καὶ ἀκούραστον χορὸν τῶν, τὴν χαρωπὴν καὶ ἡδονικὴν εὐθυμίαν τῶν, πρὸ τῶν πρώτων λαρυγγισμῶν τῶν ἀλεκτόρων τῆς ὑποφωσκούσης πρωΐας.

Ἀλλὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῶν χειμερινῶν νυκτῶν δὲν κατηναλίσκετο ὀλίκληρον εἰς χοροὺς μόνον. Εἶχον καὶ ἄλλας ἀποστολάς, καὶ ἄλλα καθήκοντα νὰ ἐκπληρώσουν αἱ μικροσκοπικαὶ θεότητες. Καὶ τῶρα μὲν, ἐν ᾧ περιεπλάνωντο ἀναμέσον τῆς νυκτερινῆς σκοτίας, ἐπέπιπτον κατὰ τοῦ τυχόντος διαβάτου, τυραννοῦντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν δυστυχῆ διὰ φοβερῶν μαγγανειῶν. Κἀννοντες τὸν ὄνον του—ἂν τυχὸν εἶχε τοιοῦτον—νὰ ἀπρεκκλίνῃ τοῦ σκοποῦ του, καὶ νὰ χάσῃ τὸν δρόμον, καὶ ξυλοκοποῦντες ἐν τέλει τὸν ἀναβάτην του, ὅστις τότε μόνον θὰ ἡδύνατο νὰ διαφύγῃ σῶς τῆς ἐπιδρομῆς